
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

KUN BÉLA

(1886—1939)

„A lenini Október eszméinek
első autentikus küldötte”

BOSNYÁK ISTVÁN

„A szavak közt, melyek ártatlan vértanúk, megbecstelenítő embereknek és időknek ártatlan vértanúi, ott szerepel ma már »a vezér« szó is. De Kun Béla 1919-ben ennek a szónak valóban szüzi értelmében jelentett vezért (...) Vezér, ahogy ő volt, nemcsak autoritást jelentett, melynek aláveti magát az ember. Forradalmárok, magyar forradalmárok egy nemzedékének tette tartalmassabbá életük minden napját; általa, tőle tudta és találta meg ifjú magyar forradalmárok egy nemzedéke azt, amit sőtétben tapogatózva addig hiába és — többé-kevésbé rosszul — csak keresett. Feladatot hozott, épp azt a közös, nehéz és nagy feladatot, melyre addig türelmetlenül és hiába vártak. Egyszóval: egy egész, az első világháborút vak lázadással és vak kétségbeeséssel átélő nemzedék életében Kun Béla volt Magyarországon a lenini Október eszméinek első autentikus küldötte...”

Sinkó Ervin, 1953

1.

Századunk első felének, s kiváltképp a tízes, húszas és harmincas éveknek megannyi progresszív magyar személyisége irodalmi közvetítéssel foglalta el helyét nemcsak irodalmi, hanem történelmi és eszmetörténeti tudatunkban is.

Hisz a baloldali gondolatiság, baloldali irodalom és mozgalom, egyszóval a magyar progresszió számos jelese nem a lexikonok és tankönyvek száraz faktográfiája révén jutott el a jugoszláviai magyar kulturális közvéleményhez, hanem elsősorban s mindenekelőtt honi irodalmunk

közvetítésével. Filozófusok és társadalomtudósok, írók, költők, publicisták s nem utolsósorban mozgalmi emberek, politikusok és hivatásos forradalmárok egész galériája népesítette be ily módon művelődési köztudatunkat, miközben — ezt nyilván különösebb elfogultság nélkül, pusztá tényként is rögzíthetjük — Sinkó Ervin alkotótevékenységének megkülönböztetett szerepe volt és maradt e recepcióban.

Esszék, tanulmányok, cikkek, vitairatok, naplók, memoárok, regények, megjelent vagy megjelenésre váró szépprózai, publicisztikai és értekező prózai művek és önéletrajzi dokumentumok sokasága vállalta magára a sinkói életműben, egyebek közt, ezt a közvetítő szerepet is, sőt egy ízben — *A harcos vezérnek és tanítónak* dedikált 1919-es ciklusban — még e szerepre látszólag teljesen alkalmatlan műfaj, a reflexív líra is... Ady és Kassák; Lengyel József és György Mátyás; Barta Sándor és Illés Béla; Gábor Andor és Lesznai Anna; Komját Aladár és Révai József; Balázs Béla és Déry Tibor; Hevesi Gyula és Kunfi Zsigmond, s Szabó Ervin és Lukács György szellemi portréja bukkan fel például újra és újra ebben az opusban, s velük együtt Bokányi Dezső és Vágó Bélaé, Korvin Ottóé és Szamuely Tiboré, Sallai Imréné és Füstös Sándoré meg Károlyi Mihályé és Rajk Lászlóé is egyebek között.

Magától adódik tehát a lehetőség, hogy Kun Béla centenáriumának alkalmából — melyről a jugoszláv sajtó is megemlékezett — a sinkói életműnek azokat a lapjait üssük fel, amelyeken a magyar és nemzetközi munkásmozgalom e tragikus szereplőjének szellemi arcéle körvonalazódott. Mégpedig nem a historiográfia szenvtelen tárgyilagosságával, hanem a személyes ismerős, a fegyvertárs vagy éppen a mecénási támogatásra szoruló hazátlan íróember személyes tapasztalatainak, közvetlen észlelésének és tanúságtetésének hitelével.

2.

Elsőként természetesen az *Optimisták* lapjai kínálkoznak e jubiláris feladat teljesítéséhez. Hisz a Tanácsköztársaságnak e maradandó regénye egyszersmind Kun Béla és különböző korú, de politikailag mégis egyetlen generációt alkotó nemzedéktársainak a regénye is. Történelmi eposz, melyben a magyar '19 minden tüneményes ígérete és drámai hétköznapja, minden átmeneti sikere, sikertelensége s végső, de mégsem értelmetlen, történelmileg mégsem hasztalan veresége egyúttal a forradalom első emberének személyes sikereivel és kudarcaival is azonos. Személyiségétől elválaszthatatlan. Mégpedig nemcsak történelmi értelemben, hanem irodalmi vonatkozásban úgyszintén: Kun Béla az *Optimisták*ban nem csupán a két tucatnyinál aligha több, övele kapcsolatos közvetlen utalás, jelenet és digresszió révén van jelen, de a *kontextus* révén is; első regénybeli felbukkanása után mindvégig jelen marad — a sorok között is, az atmoszférában, a forradalmi vezérkarhoz tartozó főszerep-

lők sikeres vagy téves intézkedéseiben, a bel- és külföldön egyaránt cserben hagyott Tanácsköztársaság regénybeli agóniájában.

Amikor viszont e közvetett jelenlét közvetlenre vált át a szövegben, akkor sem valami makulátlan, holmi „csalhatatlanra” lakkozott kultikus Vezér lép színre, hanem a forradalmi vezetésre kétségtelenül rátermett, ám szintén esendő — ember. Ízig-vérig politikus ember! Aki ridegen prakticisztikus és személyi vonatkozásban igazságtalan is tud lenni, tud gátlástalanul lerohanni és ledorongolni gyakorlati forradalmárságban még járatlan ifjú harcostársakat, tud kompromisszumokat is kötni s végsőkéig kitartani fel nem adható alapelvek mellett — ám legfőképp *hatni tud*. Szóval, tettel, gesztussal. Mint például ama legendássá vált s az *Optimistáké*ba is bekerült nyilatkozatával pesti letartóztatását követő megkínzása idején, miszerint „*nekem fáj, de a proletariátusnak jó*” . . . Aminek tömegforradalmasító hatását a regény Báti Józsija önmagán is leméri, azt tapasztalván Kun Bélának e gesztusáról olvasva az újságban, hogy „egyszerre mintha kemény marok fogná össze a bukdácsoló, széthulló erőt”, hiszen „míg az előbb még az egész magyar pártot orvul megtámadt, szétvert kis seregeknek érezte, most már, hogy megint ütött az a lebirhatatlan vezénylő akarát, megint volt irány és verhetetlen tábor” . . .

A regénybeli Kun Béla ugyanakkor tragikus történelmi személyiség is: az Ady Endre-i seregtelen vezérek országának magyar munkásvezére, s a világforradalom nélküli világforradalmi remények és ígéretek kijátsoztója, megcsaltja is egy személyben.

Amikor például a Központi Munkástanács ülésén, a román támadást követően, Kun „egyetlen gesztus nélkül, majdnem katonás mozdulatlan-sággal”, „egyenes szavakkal, takarékos beszédben” arról tesz jelentést, hogy „Csapataink általában gyalázatosan viselkedtek. Elenyésző töredékük fejtett csak ki ellenállást. Legtöbb helyről fejvesztett menekülést adnak hírül”; vagy amikor Szolnoknál az összeomlott fronton utolsó görcsös erőfeszítéssel próbál lelket verni a jól felszerelt, jól öltözött, erős és egészséges, ám mégis közönyösen kapituláló vöröskatonák egységeibe — „. . . fenyegetett, és kért, sápadt volt, és próbálkozott tréfákkal, és így és úgy, újra és újra kezdte. S egy fallal állt szemben, merev, megmozdíthatatlan, süket emberfallal. Próbálta megbontani a falat, próbált külön kisebb csoportokkal beszélni — ha legalább egyetlen ellenséges szó hangzott volna fel Kun vagy a diktatúra ellen! De nem, ez rosszabb, ez megközelíthetlenebb volt, mint minden rosszindulat, mint minden gyanú: közömbösek voltak. Nem elkeseredetten, csak kiábrándultan legyintettek: hisz a cseheket is hiába kergettük ki. Nem számonkérően, csak bizonyítékként mondták: hol vannak a pesti munkások? Órák után egyszerre Kun úgy eresztette le a kezét, mint egy ember, aki véresre marta tíz ujját, mert fából akart tüzet csiholni” —, nos, amikor ilyen és a fentiekhez hasonló helyzetekben

látatja a regény Kun Béla történelmi alakját, akkor egyértelműen dereng föl mögötte az a szociális *úr*, a harcra és *minden* áldozatra kész honi tömegek *hiánya* is, ami végül fatálisan pecsételte meg a Tanácsköztársaság és seregtelen vezére egész sorsát.

Amikor pedig olyan jelenetekkel szembesül az olvasó, mint például az, amelyben Kun Béla a koncentrikus támadás hírére a regényben is „szikratáviratban fordul a világ munkáspártjaihoz segítségért”, de „a világ munkáspártjai siketek maradtak, éppoly siketek, mint a müncheni segélykiáltásra, ahol egyidejűleg a Magyar Tanácsköztársaság fojtogatásával, a bevonuló birodalmi kormánycsapatok mérszárolták a (bajor) forradalmárokat” —, akkor ama másik, a forradalom és vezére sorsát ugyancsak fatálisan megpecsétlő tényező, a külpolitikai faktor, a nemzetközi segítség elmaradása is fagyosan földereng...

Kun Béla regénybeli alakja mégis mentes a jó vezér — rossz sokaság, illetve közömbös, passzív, unszolidáris stb. hazai és nemzetközi tömegek minden sematikus kontrasztjától, vagyis a szimpla és romantikus vezérkultustól. A politikai irányítás általános hibáit ugyanis — például a csehországi visszavonulást és ily módon a Szlovák Tanácsköztársaság cserben hagyását, vagy a földosztás elmulasztását s ezzel a szegényparasztok nagy tömegeinek passzivizálását — a regénykontextus nemcsak *közvetve* vonatkoztatja Kun Bélára is; a politikai hibák, taktikai és stratégiai mulasztások, a téves vagy éppenséggel sorsdöntőnek bizonyuló lépések némelyike a szövegben *közvetlenül* is Kun személyével kapcsolatosan artikulálódik.

Abban a jelenetben például, amelyben a magyar kommunista párt a szociáldemokratákkal való „taktikus” egyesülés után formálisan is feloszlatta önmagát, Kun Béla némi doktrinéségre hajló kizárólagossága szintén hangot kap: „Senkinek sem ismerem el a jogát, hogy »baloldaliságban« túl akarjon licitálni engem — mondta Kun, és beterjesztette a határozati javaslatot, mellyel a kommunista párt magát feloszlatoznak nyilvánítja, és kijelenti, hogy mindenki, aki ezután a kommunista párt nevében bármit is tesz vagy kezdeményez, az csal, és a proletariátus ellenségének tekintendő”... Másutt pedig, az antant képviselőjével való bizalmas tárgyalása kapcsán, Kun alaptalanná váló hiszékenysége — s nemcsak diplomáciai érzéke — nyer megfogalmazást, miszerint „Az antant részéről semminémű ellenséges támadási szándék nem áll fenn”...

A regény jelentésrétegei között azonban a politikai hibáknak e diszkkrét bírálatánál is fontosabb szerepet kap — igaz, csupán közvetve, nem direkt módon Kunra vonatkoztatva — az összeomló Tanácsköztársaság vezérkarának emigrálási módja miatti erkölcskritika: Kunék elfogadják az osztrák szociáldemokrata kormány feltételét, hogy a menedékjog nem vonatkozhat a Tanácsköztársaság „exponált” szereplőire is, a különvonatról tehát lemarad Korvin Ottó — a regénybeli Kovács elvtárs — meg Szamuely Tibor és Cserny József — a Lenin-fiúk terror-

csapatának vezetője, a regénybeli Dani —, akik aztán a fehérterror, illetve a morális és a tényleges öngyilkosság áldozatai lesznek... Ám az *Optimisták* drámai fináléjának szövegkörnyezetében, a Tanácsköztársaság történelmi és világtörténelmi *tétjének* rekviemszerűen, elégikus akkordjaiban ez a kritika is relativizálódik, a regény jelentésének végső kicsengésében nem fojtja el, s főként nem teszi kétségessé Kun Béla és nemzedéke történelmi vállalkozásának nagyságát és tragikus nagyszerűségét.

3.

Csaknem másfél évtizeddel az 1931 és 1934 között írt *Optimisták* befejezése előtt, s alig egy évvel a Tanácsköztársaság összeomlása után Sinkó Ervin életművében első ízben bukkan fel Kun Béla arcéle.

Az *út* című, mindeddig közöletlen, ám végre megjelenés előtt álló könyvnyi emlékiratról van szó, amely majd az *Optimisták* dokumentáris nyersanyagául szolgál, s amelyben Sinkó a fehérterror lehetséges megtorlásaitól tartva konspiratíván, neveket nem említve írja meg a Tanácsköztársaság szubjektív krónikáját. Közvetve tehát Kun Béla és nemzedéke drámáját is, miközben őt magát csupán néhányszor említi személy szerint, de akkor is csak „az egyik népbiztos” vagy más konspiratív fedőnév mögé rejtve.

Így például megörökíti Az *út* az első magyar pártvezetőség letartóztatását, bebörtönzését és Kun Béla kegyetlen megkínzását a Tanácsköztársaság kikiáltásának előestéjén, amikor is a hivatalos munkáslap, a *Népszava* „cikket írt olyan értelemben, hogy nem kár X. Y. »rabló és gyilkos úrért«...”

S úgyszintén megörökíti az emlékirat a majdan az *Optimisták*ba is bekerülő jelenetet, amelyben Kun — avagy a memoár konspiratív szóhasználatával: „Egy régi, a kommunista elvtársak közül való vezető, aki azelőtt a leggyűlölködőbbben támadta a szociáldemokratákat és most velük együtt egy kormányzótanácsban foglalt helyet” — afféle raportra rendeli magához a Központi Munkástanács ifjú tagját és egyben Újpest párttitkárát, az akkor húszéves Sinkó Ervint, s keményen lehordja, amiért a két párt — később fatálisnak bizonyuló — „egyesülése” alkalmából rendezett nagygyűlésen bírálni merészelte a Kormányzótanácsba bekerült szociáldemokratákat...

Ez az 1920 júliusában befejezett bécsi emlékirat azonban nem ezekkel a közvetlen utalásokkal, hanem sokkal inkább azzal járul hozzá Kun Béla politikai portréjának körvonalazásához, hogy ama kollektív történelmi tettnek a középpontjába helyezi-képzelteti őt, amely minden erényével és hibájával együtt a Magyar Tanácsköztársaság néven vonul majd be századunk európai történelmébe.

Ilyen szempontból pedig azáltal adja meg — közvetve — Kun Béla

és nemzedéke történelmi vállalkozásának adekvát mértékét, hogy a magyar proletárdiktatúra létrehozását éppúgy világtörténelmi távlatba helyezi, mint a lenini Októbert.

„Mindazoknak, akik az életnek egy emberibb tartalmát akarták megtalálni, akik az emberek életének nyomorúságát és ürességét kínlódva érezték, a [világ]háború utolsó reményüket is végleg megsemmisítette: a szociáldemokráciát, melyre sokáig mint az emberiség jobb jövőjének letéteményesére tekintettünk” — írja *Az út* szerzője a bevezetőben, majd részletesen is ecseteli azt a világhállapotot, amelyből az orosz Október s vele együtt a Tanácsköztársaság is *végleges* kiutat próbált találni:

„A szindikalisták hirdették ugyan már a háború előtt, hogy a parlamentáris szocializmus csődbe jutott, de a háború nemcsak a szociáldemokráciának, hanem az internacionalizmusnak az összetörését [is] jelentette. A szervezett munkásság képviselői minden államban támogatták a hadviselő kormányokat. A kormányok pedig a férfiakat katonaruhába dugdosták, kaszárnyákba zárták őket, a könyvtárak, templomok, munkásszervezetek palotái mellett ölni tanították és az idegen országok idegen népének gyilkolására a halálba küldték őket. Az emberek engedelmeskedtek. A katonai üzemmé alakított gyárakban katonaruhába öltöztetett munkások ügyeltek fel munkástársaikra, akik fegyvereket és lőszert gyártottak más nemzetiségű munkástársaik gyilkolására. A munkásságnak, amely oly öntudattal hirdette nemzetköziségét, a munkásságnak képviselői pedig minden államban megszavazták a hadi hiteleket, a nemzetközi munkásság sajtója pedig országonként mindenütt a nemzeti eszme szolgálatában a saját nemzete háborújának igazságosságát, a civilizáció, a kultúra érdekében való kikerülhetetlen szükségességét hangoztatta.”

Az út bevezetőjének sugallata szerint a minden létezőnek ezt az egyetemes infámiáját akarta gyökeresen, gyakorlatilag és mindenkorra felszámolni az egyetemes nemzetközi forradalom hitére alapozó orosz Október és vele együtt a Magyar Tanácsköztársaság is. Amelyet az egyes emberek, a morális szubjektumnak éppen ezért nemcsak politikai megfontolásokból, hanem a legintimebb személyes etikai imperatívusok kényszerítő erejénél fogva is *tevékenyen* kellett vállalni:

„... amíg ez a társadalom fennáll, amely lehetségessé teszi, sőt amelyből szükségszerűen következik, hogy az elmúlthoz hasonló embermészárlások megtörténjenek, addig minden civilizáció szemérmetlen hazugság, minden emberi érték és méltóság illuzórikus. Az emberiség ahhoz a történefilozófiai pillanathoz érkezett, amikor az egyén külön miszsiója megszűnik a nagy közös feladat mellett, s ez: lehetetlenné tenni a háborút. Minden eszközt meg kell ragadni, amilyen út ebből a sötétségből kivezet, akármilyen is ez, arra rá kell lépni. És mert az egyetlen útnak a proletariátus diktatúrája látszik, minden mást félre kell tenni s erre az útra rá kell lépni. (...) Az imperialisztikus kapitalizmus

rabló háborúját a nemzetközi proletariátus fegyveres háborújának kell követni. (...) A proletariátus osztályháborúja mellé kell állni azért, mert míg ennek a győzelme nincs biztosítva, addig tart a kapitalizmus uralma, tartanak azok a vagyoneelosztási arányok, mely[ek] béke idején is emberleleteket fogyaszt[anak], embereket igavonóvá nyomorít[anak] és ezeken felül természet[ük]nél fogva fegyveres háborúkat idéz[nek] elő. A proletariátus osztályháborúja megszünteti a háborút, mert a proletárdiktatúra a dialektika törvénye szerint az utolsó elnyomott osztály felszabadulását, tehát minden elnyomatás megszűnését hozza. A proletariátus osztályharcának eredménye az osztályharc megszűnése [ami] az emberiség igazi történelmének kezdetét jelenti.”

E marxi/lenini/Lukács György-i történetfilozófiára variáló — s igaz, annak közismert tételeit jócskán leegyszerűsítő — sorok 1919—1920 fordulóján íródtak, akkor tehát, amikor nemcsak a „fehér”, fasisztoid magyar reakció, de a „mérésékelt”, szocdem jobboldal is teli torokkal harsogta hogy ama „*rabló gyilkos úr*” sikertelen vállalkozása a szimpla „osztályönzés”, az „egyetemes magyar” érdekeket állítólag mellőző szívár munkáspragmatizmus kinyilatkoztatása volt, és semmi egyéb. Emlékiratának megjelentetése mellett — egy évnyi morális töprengés után — 1921 augusztusában mégiscsak döntő, immár krisztianus ifjú Sinkó tehát a magyar (és az egyetemes nemzetközi) proletárforradalom történelmi indokainak, célkitűzésének és szükségességének *ilyen* értelmezésével hallgatólagosan Kun Béla történelmi vállalkozásának egyetemes emberi, a szűk nemzeti és osztályparcialitásokat egyaránt meghaladó s éppen ezért maximálisan humánus voltát is védelmezte.

S védelmezte — ugyancsak hallgatólagosan, közvetett módon — a frakciókra bomlott tanácsköztársasági emigráció szociáldemokrata rágalomözöne ellen is, miszerint a Tanácsköztársaság kikiáltása „elsietett kalandorpolitika” eredménye volt, az őszirózsás forradalom állítólag biztos, stabil eredményének, a parlamentáris demokráciának könnyelmű felcserélése egy „bizonytalan” diktatúrával...

Sinkó emlékirata ugyanis nyomós bel- és külpolitikai érvekkel támasztja alá a szerzőnek és irodalmi nemzedékének az *Internationale* c. folyóiratukban is képviselt álláspontját, hogy az őszirózsás forradalom magyarországi viszonylatban sem jelenthetett végső és biztos megoldást.

Mert egyfelől — a kivívott látszólagos jogegyenlőség ellenére a gazdasági hatalmat továbbra is az uralkodó osztályok kezében hagyta, s ezért mint államforma voltaképpen nem is volt igazi demokrácia, hanem „a halálraítélt kapitalizmusnak az osztályöntudat híján lévő proletariátus kegyelméből való továbbélése”. Olyan „demokrácia” Az út polemikus értékelése szerint, amely „a hazugságnak, a kétszínűségnek királysága, amelyben a népuralom jelszava alatt a szabadverseny jogcímén mindenütt a tőke diktál”. Amiért is ennél a társadalmi formánál *egyféleképp* még az abszolutizmus is „tisztességesebb és kívánatosabb is, mert

a fennálló termelési rend minden bűneit nem leplezi, hanem minden cselekedetével azt elrejtetlenül demonstrálja” . . .

Másrészt, a külpolitika viszonylatában, az őszirózsás forradalom parlamentáris demokráciája az antant imperialisztikus politikájának szolgáltatta ki Magyarországot, s ezzel a hazai proletariátusnak — mint egyébként a többi legyőzött ország munkásságának is — kettős kizsákmányolás, a haza és antant kapitalizmus kettős igája szakadt a nyakába . . . A wilsoni népszövetségtervezet viszont valójában az antant kapitalizmus hatalmi instrumentuma, a Szovjet-Oroszország elleni blokkád eszköze és a nemzetközi proletariátus forrongásának intézményes ellenszere; ha tehát a magyarországi munkásság nem fordul szembe ezzel az antant „demokráciával” s nem áll a szovjet-országi proletariátus mellé, akkor voltaképpen akaratlanul is a nemzetközi kapitalizmust támogatja s megtagadja a kötelező nemzetközi munkásszolidaritást is . . .

Ami pedig e szolidarizálás gyakorlati kinyilvánításának időpontját illeti, *Az út* a Tanácsköztársaság elöbesterjének kommunista álláspontját idézve joggal állítja, hogy nem volt szabad időt vesztegetni, hiszen az imperialista világháború átmenetileg megbénította a kapitalizmus termelőképességét és a burzsoázia hatalmát, anarchikus állapotba vetette az egész termelőfolyamatot, nem volt szabad tehát időt adni a rendszer regenerálódására, hanem az adott anarchiából a proletariátusnak „a célrudas, nem profitra, hanem az összemberiség érdekei szerint alapuló termelési rend” megteremtésére kellett törnie . . .

Hogy aztán ezt az 1919 tavaszán aktuálisnak bizonyuló célt a Tanácsköztársaság bel- és külpolitikai hibái s a hazai és nemzetközi adottságok és erőviszonyok miként tették elérhetetlenné, azt *Az út* az emlékirat-irodalom műfaji kellékeivel ugyanolyan egyértelműen feltárja, mint majdan az *Optimisták* a történelmi epika eszköztárával. Ez azonban nem változtat a tényen, hogy Kun Bélának vállalkozásának még ez a krisztianus konklúziókkal záruló emlékirat is jól kidomborítja nemzetközi és történelmi-világtörténelmi jelentőségét, emberi komolyságát és dignitását.

4.

Az *Optimisták* 1200 oldalát már megírta Sinkó, amikor újabb adalékot készít Kun Béla 1918-19-es politikai portréjához. Mivel azonban annak idején mégiscsak elállt *Az út* megjelentetésétől, nehogy Horthyék fegyvervé váljon minden konspiratív volta ellenére is — noha Antal Frigyes, a majdani neves művészettörténész időközben már németre fordította, és kiadót is talált a számára —, s mivel az *Optimisták* kézírata még csak ekkor indult el odissaéja több mint kalandos útjain, ez a harmadik portrévázlat egyúttal az első is, amellyel Sinkó kilép a nyilvános-

ság elé. Mégpedig a harmincas évek nemzetközi progressziójának emi-
nens fórumán, a párizsi *Europe* lapjain.

1935. március 15-én ugyanis cikket jelentet meg e folyóiratban az ak-
kor zajló második Rákosi-pör apropójából, s benne — Károlyi Mihály
emlékiratát is felhasználva — a századelő s a tízes évek magyar poli-
tikai viszonyainak és az őszirózsás forradalomnak az ismertetése mel-
lett Kun Béla és nemzedéke történelmi vállalkozásáról is tájékoztatja a
francia olvasót. Eközben Kun személyének *közvetlenül* ismét jóval ke-
vesebb teret szentel, mint *közvetve*, vagyis a történelmi tett, a Magyar
Tanácsköztársaság erényeinek és hibáinak esetelése révén.

E cikk Tanácsköztársaság-epizódjában Sinkó egyrészt megismétli *Az
út* és az ekkor még szintén kéziratot *Optimisták* néhány vonatkozó té-
telét, külön nyomatékot adva a vereség két belső, a vezetés politikai
hibáiból eredő okának.

Nemcsak azt hangsúlyozza tudniillik, hogy a Tanácsköztársaság ösz-
szeomlását jórészt a nemzetközi támogatás, illetve a nemzetközi méretű
proletárforradalom elmaradása idézte elő — „A magyar proletárdiktá-
tolna fel maguktól a hatalmat a kommunistáknak, a proletariátus nél-
kül fogja követni az egy egész kapitalista világ ellen fellázadt maroknyi
magyar proletár példáját” —, hanem ezenkívül még két, döntőnek vélt
okot is a francia olvasó figyelmébe ajánl.

Egyrészt a szociáldemokratákkal kötött formális szövetség taktikai
hibáját domborítja ki ismét. „Ha a szociáldemokraták nem is kínálták
volna fel maguktól a hatalmat a kommunistáknak, a proletariátus nél-
külük is kivívta volna diktatúráját. Éppen a szociáldemokratákkal kö-
tött szövetség vált végzetessé a magyar proletárdiktatúrára nézve, mert
ez a szövetség nem az az »egységfront« volt, amely ma alakul ki Fran-
ciaországban, s ami Magyarországon sohasem vált valóra” — állapítja
meg az *Europe* cikkírója 1935 tavaszán, s noha úgy véli, a proletár-
diktatúra kezdetén „majdnem becsületesek voltak a szociáldemokrata
bolsevikiek”, később a jobboldali szociáldemokraták kerekedtek felül
s „a diktatúra ellen lázították a munkásokat — először csak titokban,
később nyíltan is”, amiért ma — 1935-ben — „megkapják az ámulásért
járó jutalmat, nem háborgatják őket a proletárdiktatúrában betöltött
szerepük miatt, nem idézik őket különleges bíróság elé” ... Holott ha
akkor, 1919-ben, a két magyar munkáspárt csakugyan „egyetlen harci
akaratban egyesült volna, akkor az ellenforradalom nem bírta volna
legyőzni őket”.

Másrészt a téves földpolitikát teszi meg Sinkó ezúttal is a Tanács-
köztársaság vezérkara — hallgatólagosan tehát Kun Béla — másik alap-
vető politikai hibájának. „A diktatúra optimista volt és türelmetlen,
a szocializmushoz vezető legrövidebb utat választotta, és a földtulajdon
azonnali szocializálásának törvényével lépett a parasztság elé, ahelyett,
hogy felosztotta volna a földeket. A Károlyi-forradalom földet ígért, a

proletárdiktatúra pedig elvette a földet. A parasztok ellenforradalmárokra lettek, a falu az ellenforradalom fészkevé vált. A »gróf urak«-ból »gróf elvtársak« lettek — ottmaradtak birtokaikon és szították a parasztok elégedetlenségét” — írja Sinkó, s ezzel annak a szociális úrnek a méreteit is sejteti, amelyben Kunék a forradalom fenntartására tettek — objektíve reménytelen — kísérletet: a munkásság mellett, „amely ajándékként kapta a hatalmat a szociáldemokratáktól s megtévesztette ez az ellenállás nélküli győzelem és nem látott többé ellenséget a határokon belül”, továbbá a gyáván megbúvó polgári és feudális rétegek s a kispolgárság nagy része mellett, amely „nem látott mást a proletárdiktatúrában, mint a nemzeti ellenállás egyik formáját”, a parasztság nagy többsége sem adta meg a forradalomnak az oly szükséges támogatást, sőt a téves földpolitika miatt az aktív és passzív rezisztenciájában elment egészen a városok élmezési bojkottjáig s az ellenforradalmi zendülésekig... A seregtelen vezérség Kun Béla-i sorsa tehát ebben a Sinkó-dokumentumban is fölsejlik.

Meglehetősen új hangsúlynak minősíthetjük viszont az előbbi két portrévázlathoz viszonyítva e cikk azon kitételeit, amelyek az antantmisszió ismert Vyx-jegyzékét mint a Tanácsköztársaság halogatás nélküli kiáltásának és az őszirózsás forradalommal kivívott polgári demokrácia feladásának *kényszerítő* külpolitikai tényezőjét emelik ki. Tudniillik a cikknek nyilván a Károlyi-émlékiratból eredő hipotézise szerint az ország munkássága mint az akkori egyetlen szervezett erő felkeléssel válaszolt volna a Vyx-jegyzék azon követelésének elfogadására, hogy az ország kétharmadát engedjék át a cseh, szerb és román csapatoknak, s ezzel tegyék meg e területeket szabad átvonulási tereppé a román határon állomásozó szovjet Vörös Hadsereg ellen; a Károlyi-kormány emiatt nem tehetett mást, lemondott, a kommunista pártnak pedig ugyancsak nem maradt más hátra, halogatás nélkül átvette a hatalmat. A másik történelmi lehetőség viszont az volt, hogy a hatalmat az antant katonai erejére támaszkodó magyar feudális, burzsoá és jobboldali szociáldemokrata körök veszik át. „A nyugati országok csupán most kezdik megérteni: csak két lehetőség között lehetett választani, vagy reakciós diktatúra, vagy proletárdiktatúra. A magyarországi helyzet 1919. március 21-én csak ezt az alternatívát tette lehetővé” — emlékezteti Sinkó a francia olvasót, s ezzel hallgatólagosan ismét felmenti Kunékat az állítólag „elsietett” hatalomátvétel, illetve a polgári demokrácia „kockázatos”, „meggondolatlan” feladásának vádjától.

Ami pedig a Tanácsköztársaság pozitív intézkedéseit illeti, az *Europe* cikkírója a magántulajdon és a termelőeszközök államosítását, a magyar vörös hadsereg létrehozását és a Szovjet-Oroszországgal kötött szövetséget emeli ki. De eközben, természetesen, a Kommün világtörténelmi intencióira is emlékezteti a francia olvasót: „... amit csak később láttak meg világosan Franciaországban, a legjobb elmék, az ország eljite:

írók, tanárok, orvosok a proletárdiktatúrában az emberiség legmerészebb céljainak megvalósítóját ismerték fel. Wilson helyét Lenin foglalta el.”

Noha e történelmi vállalkozás kontextusában Kun Béla közvetlenül, néven nevezve csak a Tanácsköztársaság kikiáltását megelőző bebörtönzése kapcsán szerepel e Sinkó-cikkben — amikor is személyi példája, börtönben tanúsított magatartása ismét a forradalom katalizátorának minősül —, az *Europe* olvasójának aligha maradhatott kétsége affelől, hogy nemcsak a vezetésben elkövetett hibák, de e világtörténelmi reménységek, illetve „az emberiség legmerészebb céljainak” szorgalmazása mögött is Kun Béla személye állt a Tanácsköztársaság első embereként, legtalpraesettebb szervezőjeként.

5.

Nem sokkal e mindmáig az *Europe* lapjain szunnyadó, nálunk még nem publikált politikai cikk megjelenése után Sinkó újabb vonásokkal egészíti ki és árnyalja addigi Kun-portróját: ugyancsak az *Europe*-ban, annak 1935. május 15-i számában közzé teszi *Szemben a bíróval* című, 1975 óta nálunk is közismertté vált önéletrajzi esszéjét, melyben természetesen ismét teret kap Kun Béla és történelmi tette.

Ennek megítéléséhez az őszirózsás forradalom elégtelenségének rajza szolgáltatja az alapot. „A magyar feudalizmust és a burzsoáziát összetörte az entente-imperializmus, a katonák százazrei minden rend nélkül özönlöttek vissza a frontokról, minden termelés megakadt. Mi a négy és fél éves háborúban nagyra nőtt gyűlölettel ezt az összeomlást, melyet a kormányra került szociáldemokraták forradalomnak neveztek, a kapitalizmus összeomlásának láttuk és mind egyetértettünk abban, hogy a forradalmat, az igazit, még meg kell csinálni” — emlékezik vissza Sinkó „nemzedéki többsében” 1918 őszére, s a kor magyar viszonyai-ban természetesen járatlan francia olvasó számára néhány erőteljes vonással húzza meg a határt az őszirózsás forradalom vívmányai-val megelégedő polgárság és szociáldemokrácia, illetve saját kommunista nemzedéke akkori álláspontja között:

„Velünk szemben ott állt a szociáldemokrata párt, mely a perspektívát nem a radikális újat teremtésre hívónak, hanem pusztán a háború előtti szándékok beteljesülésének látta. A magyar szociáldemokraták a polgársággal együtt azon fáradoztak, hogy az entente égisse alatt a feudális Magyarország romjain egy a nyugati demokráciákhoz hasonló magyar köztársaságot építsenek fel, a mi háború előtti ideálunkat. Ők folytatni akarták a történelmet ott, ahol a háborúval abbamaradt, mi azonban nem tudtuk a háborút egy közbejött s elmúlt katasztrófának tekinteni, hanem az utolsó katasztrófának, s hogy utolsó legyen, ahhoz

az kell, hogy ne ott folytassuk, ahol elhagytuk, hanem hogy újrakezdjük.”

Ez az a viszonyítási alap, amelyre az önéletrajzi esszé Tanácsköztársaság-fejezeteiben a proletárdiktatúra erényeinek és hibáinak rajza épül, s amely a kritikai visszaemlékezés gondolatkörében mintegy hallgatóságos mércéül szolgál Kun Béla és forradalmi vezérkara tetteinek megítéléséhez is.

A tévesnek bizonyult lépések köre ezúttal is meglehetősen tág. A szociáldemokráciával létrehozott egység; a nemzetközi proletariátus — „főleg a francia proletariátus”! — segítségének elmaradása; a helytelen agrárpolitika; a szlovákiai visszavonulás most is végzetesnek minősül szerzőnk tolla alatt, miközben különösen ez utóbbi tévedés kap erőteljes, némiképp a doktrinér példakövetésre is asszociáltató kritikát: „A vörös hadsereg (...) a belső hibáknak ellenére is diadalmasan nyomult előre. — Ha a győzelmes vörös hadsereg visszavonul, akkor az entente hajlandó a magyar tanácsköztársasággal békét kötni — ez az ajánlat volt Clémenceau csapdája s a magyar tanácsköztársaság kormánya a Breszt-Litovszk-i béke példájával a szeme előtt, belement a csapdába. Az ígért béketárgyalások helyett az entente általános offenzívát indított a magyar tanácsköztársaság ellen.”

Ugyanakkor új árnyalást kap ebben a nagyesszében Kunék agrárpolitikájának a bírálata is. Sinkó ugyanis ezúttal a földosztás elmaradását közvetlen kapcsolatba hozza az új tanácsállam legnagyobb térségein, vagyis a vidéken eluralkodó bürokráciával. „Minthogy a földbirtok szocializálásáról szóló törvény pillanatnyilag nem változtatott a szegényparasztsághoz, aki továbbra is béresként kereste kenyerét, a szegényparasztság ha nem ellenséges, akkor nagy tömegeiben közömbös volt az új renddel szemben” — fogalmazza újra szerzőnk a régi, már *Az út* lapjain is vázolt kritikai tételét, amihez azonban ezúttal a vidéki tanácsrendszer elbürokratizálódását kapcsolja természetszerű következményként: „A munkástanácsok tehát a vidéken, ahol az osztályharc kizárólag a nagybirtok és a szegényparasztság között lett volna aktuális, a létező s lehetséges forradalmi erőkkkel való organikus összefüggés nélkül él, izolált, személyes intrikákkal szaturált és sokszor csak személyes bosszúvágyakat szolgáló adminisztrációs testületekké lettek.”

Ilyen szövegkörnyezetben, a téves politikai lépésekkel összefüggésben nyer megfogalmazást — ebben az írásban explicit módon is — Kun Béla személyes, igen gyorsan aktuálpolitikai sikereket eredményező, ám az objektív adottságokon mégis megtörő vezetői rátermettsége: „Kun Béla, a kommunista párt vezére, kivételes erejű agitátornak és szervezőnek bizonyult, rövid pár hét alatt teremtette meg a diadalmas kommunista pártot. A győzelem után azonban, a parasztságról nem is szólva, melyet tőlünk a kommün földbirtok-politikája idegenített el, még Kun Bélának se sikerült a munkásság nagy tömegeit kellő mértékben a

magyar kommün politikai életébe aktív tényezőként belevinni.” Hisz a négy és fél éves háború után a hadsereg — „mégha most vörös hadsereg is volt” — nem tudta lelkesíteni a munkástömegeket, melyek a komoly ellenállás és vér nélkül kivívott proletárdiktatúrától „azonnali közvetlen gazdasági előnyöket” vártak, éspedig anélkül, hogy fenntartásáért hajlandók lettek volna az áldozatokra.

Ezt a már-már „eretnek-ízű” — holott nagyon is hiteles, mert személyes tapasztalatokon alapuló — munkásságkritikát terjeszti ki aztán az *Europe* esszéírója 1917/1919 nemzetközi proletariátusára is. Az egyetemes proletárforradalom elmaradásán töprengve s a „kis” európai forradalmak — köztük a Tanácsköztársaság — vereségének végső okát fürkészve Sinkó ugyanis épp ennél: a munkásság nemzetközi passzivitásánál állapodik meg. Miközben kimondatlanul Kun Bélának politikus nemzedékét védi a „kalandorpolitika”, a közép-európai tanácshatalmak „meggondolatlan”, „túl korai” stb. stb. kikiáltásának ismeretes vádjaitól, szerzőnk emlékezteti a művelt francia olvasót a marxi történetfilozófia ama sarkalatos tételére, miszerint az emberiség — az emberiség, s nem egy-egy nemzetállam, párt vagy osztály — minden időben voltképpen csak olyan feladatokat tűz maga elé, amelyek megoldásának materiális előfeltételei már adva vagy legalábbis megvalósulóban vannak —, hogy aztán az első világháborúval tönk szélére jutott nemzetközi kapitalizmus egyetemes felszámolásához szükséges *materiális* feltételek megléte mellett a kellő *szociálpszichológiai* feltételeket is minden addiginál, minden előző történelmi időpontnál kifejezettebb mértékben meglevőnek, adottnak minősítse. Erről tanúskodik a *Szemben a bíróval* szerint a lenini Október győzelme is: „Maga az orosz proletárforradalom is az immanens világorradalom elsőszülöttjének tekintette magát. A fejlemények tanúsága szerint ez perspektivikus tévedés volt. Enélkül a perspektivikus tévedés nélkül azonban az orosz forradalom tán nem élte volna túl Breszt-Litovszko-t s nem talán, hanem kétségtelenül egyik nagy ereje ez a hit volt. Mikorra nyilvánvalóvá lett ennek a hitnek illúzió volta, akkorra az orosz proletariátus elég erős lett, hogy ezt a csalódást győzedelmesen túlélje.” Ha viszont a forradalom materiális és szociálpszichológiai előfeltételei Október esetében egy fél kontinensnyi térségen adva voltak, miért maradt el a forradalom a kontinens másik felén, ha már nem is öltött világméreteket?

Erre a sorok között lappangó, bár ennyire ki nem élezett kérdésre az *Europe* esszéírója „eretnek” kérdéssorral felel. Kérdéssorral, melyre az elhangzás után alig néhány évvel majd a második világtérboly felel a „valóságban”, visszamenőleg is igazolva a Kun Bélák, Levinék, Luxemburgok, Liebknechtek „illuzórikussá” tett vállalkozásának történelmi nagyszerűségét:

„Ha 1918-19-ben legalábbis az osztrák és német munkásság vezetői is ennek az »illúzióknak« jegyében cselekedtek volna? Nem vált volna-

az a hit, mely az adott jelen szerint perspektivikus tévedésként jelenik meg, tévedés helyett mai történelmi realitássá? Nem azért lett-e illúzió, mert azzá tették?”

S amikor majd három év múltán e kérdéssor eretnek megfogalmazója — Moszkvából ismét Párizsba térve vissza — azt a felismerést kényszerül fixálni kéziratot naplójának 1938. július 8-i bejegyzésében, hogy „*az októberi forradalom csak féldiadal volt, mert megállt az orosz határoknál*”, akkor e féldiadalra íteltetett nemzetközi forradalmárgeneráció történelmi és személyi tragédiájának újabb felvonását rekapitulálja.

E rekapituláció mögött pedig immár a Kun Béla-dráma újabb — emigrációbeli — szakaszának megismerése és a sinkói életmű újabb Kun-fejezete áll sötét háttérként.

